

MOTERŲ PADĖTIS AZERBAIDŽANE IR LIETUVOJE: LYČIŲ LYGYBĖS ASPEKTAS

Svajonė Mikėnė

Mykolas Romeris universiteto Socialinės politikos fakulteto
Socialinės politikos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4715
Elektroninis paštas svajone@mruni.eu

Pateikta 2012 m. kovo 1 d., parengta spausdinti 2012 m. liepos 2 d.

Anotacija. Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir palyginti dabartinę moterų padėtį lyčių lygybės aspektu Azerbaidžane ir Lietuvoje svarbiausiose visuomeninio gyvenimo srityse – politikoje, švietimo srityje, darbo rinkoje. Straipsnyje apžvelgiamos teisinės priemonės lyčių lygybei užtikrinti bei statistiniai duomenys, kitų autorių atlikti visuomenės nuostatų tyrimai. Tyrimo rezultatai rodo, kad moterų politinis dalyvavimas abiejose šalyse yra santykinai žemas dėl visuomenės nuostatų, sunkumų derinant politinę veiklą ir šeimyninį gyvenimą, išsilavinimo stokos. Moterų dalyvavimas darbo rinkoje abiejose šalyse pasižymi gilia horizontalia profesine segregacija. Lietuvoje yra žymiai mažesnė vertikali profesinė segregacija. Tyrime daroma išvada, kad abiejose šalyse egzistuojantys lyčių padėčių skirtumai susiję su patriarchalinių nuostatų įtaka, tebevyraujančiais lyčių vaidmenų stereotipais bei praktinėmis darbo ir šeimyninio gyvenimo derinimo problemomis. Geresnė moterų padėtis Lietuvoje visose analizuotose srityse visų pirma siejama su minėtų nuostatų ir stereotipų silpnesne raiška. Siekiant pagerinti moterų padėtį, siūloma didesnę dėmesį skirti švietimui lyčių klausimais bei specialioms valstybės lygiu taikomoms priemonėms, skatinančioms lygias moterų ir vyrų galimybes, dalyvaujant analizuotose visuomenės gyvenimo srityse.

Reikšminiai žodžiai: lyčių lygybė, moterų dalyvavimas politikoje, darbo rinka, švietimas, patriarchalinės nuostatos, Lietuva, Azerbaidžanas.

Įvadas

Lyčių lygių galimybių problema egzistuoja visame pasaulyje: nėra nė vienos pasaulio šalies, kurioje moterų padėtis pagal gerovės, galios ir prestižo pasiskirstymą būtų geresnė nei vyrų. Todėl įvairios moterų organizacijos bei pačios valstybės deda pastangas, siekdamos geresnio lyčių lygybės užtikrinimo visose svarbiose gyvenimo srityse, stebi, analizuoja moterų padėties pokyčius. Per pastaruosius 6 metus maždaug 85 proc. visų pasaulio šalių pagerino lyčių lygybės rodiklius, tačiau likusiose 15 proc. šalių padėtis blogėjo¹. 2007 m. Lietuva užėmė 14 poziciją lyčių lygybės srityje, tuo tarpu 2011 m. – 37. Azerbaidžanas 2011 m. buvo 91 pozicijoje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir palyginti dabartinę moterų padėtį Azerbaidžane ir Lietuvoje. Lyčių lygybės problematika domisi A. Maslauskaitė, J. Reingardienė, V. Kanopienė, R. Brazienė, G. Purvaneckienė, A. Purvaneckas, J. Guščinskienė, I. Matonytė ir kiti, tačiau jų tyrimai daugiausiai apsiriboja padėties Lietuvoje ir/ar Europos Sąjungos šalyse analize. Azerbaidžane lyčių lygybės tyrimai nėra išplėtoti, galima paminėti tik keletą autorių: F. Heyat tyrinėjo moterų padėtį transformacijos laikotarpiu, NVO įtaką moterų socialinės padėties pokyčiams analizavo M. Najafzadeh ir L. A. Mennerick. Šiame straipsnyje bus lyginama moterų padėtis Lietuvoje ir Azerbaidžane svarbiausiose visuomeninio gyvenimo srityse – politikoje, darbo rinkoje, švietimo srityje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, įstatymų, lyginamoji statistinių duomenų analizė.

Šalių pasirinkimo tyrimui pagrindimas. Šalių analizei pasirinkimą lėmė keletas kriterijų. *Pirma*, abiejų šalių bendra sovietmečio patirtis. Abi šalys ilgus dešimtmečius priklausė Sovietų Sąjungai² ir patyrė sovietmečio politikos, ideologijos niveliuojantį poveikį. *Antra*, abi šalys vienu metu pradėjo transformacijos laikotarpį (Lietuvos Nepriklausomybė atkurta 1990-03-11, Azerbaidžano 1991-08-30), pasižymintį tais pačiais ypatumais: perėjimu iš totalitarinės sistemos į demokratinį režimą, iš centralizuotos į rinkos ekonomiką, iš griežtai reguliuojamų laisvės normų prie žmogaus teisių (tarp jų ir lyčių lygybės) įtvirtinimo bei siekiu orientuotis į Vakarų. Todėl akcentuotume bendrą pagrindą, kurį suteikė posovietinio bloko šalims sovietmečio paveldas bei tranzitiniai procesai³. Sovietmečio laikotarpiu visose buvusiose SSSR respublikose ženkliai sumažintas neraštingumo lygmuo, padidėjo moterų dalyvavimas darbo rinkoje (kiekvienas privalėjo dirbti ir visi buvo apdrausti nuo visų socialinių rizikų)⁴, tačiau politinis dalyvavimas ir sprendimų priėmimas išliko vyrų prerogatyva – sovietinis moterų dalyvavimas politikoje buvo tik deklaruojamas ir dekoracinės politinės ideologijos reiškinys, valdžia buvo sukoncentruota komunistinės partijos aparate ir ministrų kabinetuose, kuriuose

-
- 1 Hausmann, R.; Tyson, L. D.; Zahidi, S. *The Global Gender Gap Report 2011*. World Economic Forum. 1 November 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-2011/>>.
  - 2 Sovietmetis Azerbaidžane tęsėsi 1920–1990 m., Lietuvoje 1940–1990 m.
  - 3 Pascall, G.; Manning, N. Gender and social policy: comparing welfare states in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union. *Journal of European Social Policy*. 2000, 10(3): 240–266.
  - 4 Aidukaitė, J. Welfare reforms in Central and Eastern Europe: a new type of welfare regime? *Ekonomika* 2010. 89(4): 7–24.

moterys sudarė nykstančią mažumą⁵. Abiejų valstybių gyventojai patyrė sovietinės propagandos poveikį, kuri teigė, kaip apibendrina Marcinkevičienė, kad „ideali moteris yra visų pirma ištekėjusi, atsidavusi vyrui žmona ir vaikams motina. Be to, tobula moteris privalėjo turėti specialiojo ar aukštojo mokslo diplomą ir dirbti valstybiniame darbe. Sovietinė moteris jungė triadą: žmona–darbuotoja–motina. Moteris, siekianti šio idealo, privalėjo mokėti suderinti visus tris vaidmenis“⁶. Sovietmečio poveikį Azerbaidžanui apibendrina Heyat: „tai, kas faktiškai didele dalimi įtakojo Azerbaidžano šių dienų kultūrą, o ypačingai – moterų padėtį, buvo daugelio sovietmečio dešimtmečių bei skirtingais jo etapais taikomos socialinės politikos įtaka⁷. Senos moterų politinio dalyvavimo tradicijos prisideda prie lyčių disbalanso išlyginimo⁸, todėl keliame prielaidą, kad dviejų dešimtmečių naujos lyčių lygybės politikos formavimo laikotarpis – per trumpas, jog lyčių lygybė visiškai įsivyratų abiejose lyginamose šalyse. *Trečia*, abiejose šalyse lyčių lygybės samprata tokia pati. Apskritai lyčių lygybės reikšmės įvairiose šalyse skiriasi arba/ir priklauso nuo socialinio ekonominio, politinio ir kultūrinio visuomenių konteksto⁹. Vienose šalyse ji suprantama tik lygių galimybių ar lygybės prasme, kitose siekiama vienodo dalyvavimo, stebima, kaip įgyvendinama lygių galimybių politika, kokį poveikį ji turi lytims, vykdomos valstybinių institucijų reformos¹⁰, kitaip tariant, tai priklauso nuo šalies pažangos lyčių lygybės politikoje. Anot Reingardienės¹¹, Lietuvoje moterų ir vyrų lygybė suprantama kaip vienas iš pagrindinių demokratijos principų, kuris grindžiamas lyčių lygiomis teisėmis, atsakomybe, galimybėmis visose gyvenimo srityse ir vienoda elgsena su abiem lytimis. Lyčių lygybės politika formaliai siekiama lygaus įtakos pasidalijimo ekonomikoje, visuomeniniame gyvenime ir sprendimų priėmimo procesuose. Azerbaidžane lyčių lygybės samprata tokia, kaip ir Lietuvoje. Nuo 1995 m. ši samprata Azerbaidžane transformavosi nuo feminizuotų percepcijų apie lyčių lygybę iki lyčių lygybės kaip neatskiriamos žmogaus teisių dalies, lyčių lygybė ekonomikoje, visuomeniniame gyvenime ir sprendimų priėmimo procesuose įtvirtinta įstatymiškai, vykdomos įvairios švietimo programos lyčių lygybės klausimais, veikia per 90 pagalba moterims ir jų švietimo veikla užsiimančių moterų NVO¹², moterų problemos atstovau-

-
- 5 Matonytė, I. Politinio atstovavimo galimybių plėtra? Lietuvos parlamentarų požiūrio į moterų kvotas analizė. *Parlamento studijos*. 2011, 10 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-24]. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_politika_1.htm>.
  - 6 Marcinkevičienė, D. *Lietuvių šeimos ideologijos: nuo 19 a. tradicijos ir nacionalizmo iki sovietinės šeimos politikos 1940–1970 m.* Habilitacijos procedūrai teikiamų darbų apžvalga. Vilnius: VU, 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-29]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090409_090031-09389/DS.005.0.01.ETD>.
  - 7 Heyat, F. *Azeri Women in Transition. Women in Soviet and Post-Soviet Azerbaijan*. London, New York: Routledge Curzon, 2002, p. 2.
  - 8 Matonytė, I., *supra* note 5.
  - 9 Juraitė, K.; Zdanevičius, A. Lyčių lygybės vertinimai ir Lietuvos viešojo nuomonė. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2004/3: 98.
  - 10 Reingardienė, J. *Europos lyčių lygybės strategija: kintančios lyčių politikos privalumai ir grėsmės*, 2004 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-29]. <<http://www.gap.lt/main.php/id/766/lang/1>>.
  - 11 *Ibid.*
  - 12 Anot Najafzadeh ir Mennerick, dalyvavimas NVO gerokai padidino moterų dalyvavimą socialiniame ir politiniame gyvenime. Najafzadeh, M.; Mennerick, L. A. Gender and Social Entrepreneurship in Societies in Transition: the Case of Azerbaijan. *Journal of Third World Studies*. 2003, XX(2): 44.

jamos daugumos partijų politinėse platformose¹³. *Ketvirta*, šalis vienija vis labiau išreikšiamos iniciatyvos plėtoti bendradarbiavimą įvairiose srityse – politikoje¹⁴, ekonomikoje, švietime¹⁵. Sėkmingai vyksta tarparlamentinis bendradarbiavimas, kuris pristato bei padeda diegti europinių vertybių ir principų pritaikymą Azerbaidžane¹⁶. Tikėtina, kad jau dešimtmetį trunkantis glaudus ir vis labiau intensyvėjantis bendradarbiavimas turės teigiamos įtakos, formuojant ir lyčių lygių galimybių politiką Azerbaidžane.

Kita vertus, visų posovietinių šalių transformacijos laikotarpis pasižymi sovietinės sistemos relikvų atsisakymu, sovietmečiu slopinto nacionalinio, kultūrinio, religinio tapatumo atgimimu¹⁷, tad atsižvelgiant į Lietuvos ir Azerbaidžano religijų ir kultūrų skirtumus, tikėtina, kad šie skirtumai turėjo ir vis dar turi įtakos skirtingam lyčių lygybės įtvirtinimui tiriamų šalių praktikoje.

1. Teisinės priemonės lyčių lygybei užtikrinti

Šalių atkurtos nepriklausomybės laikotarpiu siekta įtvirtinti lyčių lygybę abiejose šalyse. Lietuvoje didžiausių pokyčių pasiekta po 1998 m., kai buvo priimtas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. 1999 m. įsteigta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2003 m. priimtas Lygių galimybių įstatymas (pakeistas 2008 m.), priimti kiti teisės aktai: valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa 2003–2004, 2005–2009 m., nacionalinė antidiskriminacinė 2006–2008 m. programa, valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 m. programa¹⁸; vadovaujamosi ES direktyvomis ir kitais dokumentais, reglamentuojančiais lyčių lygybę. Lyčių lygybė yra pagrindinė teisė, kurią užtikrina ES pagrindinių teisių chartijos 23 straipsnis; 2010 m. Europos Komisija priėmė Moterų chartiją ir 2010–2015 m. Moterų ir vyrų lygybės strategiją. Azerbaidžane teigiamų lyčių lygybės užtikrinimo poslinkių pasiekta, 1995 m. priėmus Konvenciją,

-
- 13 National Human Development Report (NHDR) 2007. *Gender Attitudes in Azerbaijan* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/azerbaijan/name,3325,en.html>>.
- 14 Šalių bendradarbiavimas prasidėjo, 1995 m. šalims užmezgus diplomatinius santykius. Nuo 2001 m. kasmet su vizitu į Lietuvą ir į Azerbaidžaną vyksta abiejų šalių aukščiausi valstybės atstovai (prezidentas, ministrai).
- 15 Švietimo mainų paramos fondas remia Azerbaidžano studentų studijas Lietuvoje, siekiama, kad kuo daugiau studentų iš šios šalies atvyktų studijuoti į Lietuvos aukštąsias mokyklas, būtų įgyvendinami studentų ir dėstytojų mainai, intensyvėtų mokslininkų bendradarbiavimas. Siūloma 59 bakalauro ir 77 magistro programos užsienio kalbomis. 2011/2012 studijų metais Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuoja 43 Azerbaidžano Respublikos piliečiai [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-20]. <http://www.inovacijos.lt/lt/naujiena/id/azerbaidzanas_siekia_pesti_bendradarbiavima_su_lietuva_aukstojo_mokslo_srityje_/tp/naujienos/>. Tarp švietimo projektų paminėtinas „Tėvų atstovavimo švietime įgūdžių bei žinių stiprinimas (2006-2008)“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-25]. <<http://www.litdea.eu/lt/veikla/0/21/siuolaikiniu-didaktiku-centras>>.
- 16 LR Seimo Ryšių su visuomene skyriaus pranešimas, 2011-06-17 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-20]. <<http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/06/17/62175>>.
- 17 Pascall, G.; Manning, N., *supra* note 3.
- 18 Remiantis 2010 m. Lygių galimybių kontrolieriaus ataskaita, šios programos likimas neaiškus: 2010 m. nebuvo skirta finansavimo nei šios programos, nei Vyriausybės patvirtintos antidiskriminacinės programos vykdymui. Krizės metu smarkiai sumažintas visų žmogaus teises užtikrinančių institucijų biudžetas. Neaiškus Vyriausybės antidiskriminacinių programų statusas bei įgyvendinimo perspektyvos.

draudžiančią bet kokios rūšies diskriminaciją moterų atžvilgiu (CEDAW), reguliariai rengiami monitoringai, fiksuojantys lyčių lygybės pažangą šalyje. Taip pat daug nuveikė 1998 m. sukurtas moterų teisių gynimo komitetas prie šalies vyriausybės, kuris 2006 m. reorganizuotas į valstybinį komitetą moterų klausimams. Nuo 2000 m. periodiškai rengiami nacionaliniai planai, kuriais siekiama gerinti moterų padėtį ir tai duoda teigiamų rezultatų.

Kaip matome, abiejose šalyse lyčių lygybė yra įtvirtinta įstatymiškai bei sukurtos ir vykdomos jos įgyvendinimo strategijos. Paanalizuosime, kokia yra reali situacija lyčių lygybės aspektu svarbiausiose visuomeninio gyvenimo srityse – politikoje, darbo rinkoje, švietimo srityje abiejose šalyse.

2. Moterų padėtis politikoje, švietime, darbo rinkoje

2.1. Moterų dalyvavimas politiniame gyvenime

Lygiavertis moterų ir vyrų dalyvavimas politiniame, visuomenės ir valstybės gyvenime – ne tik moterų ir vyrų tikslų ir interesų įgyvendinimo priemonė, bet ir lyčių lygybės ir nediskriminavimo dėl lyties principo įgyvendinimo rodiklis. Moterų padėties valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijose palyginimas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Moterų padėtis valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijose

Lietuva*	Azerbaidžanas**
Aukščiausias – prezidento pareigas – Lietuvoje eina moteris	Azerbaidžano prezidentas – vyras
<i>Moterys Seime</i>	<i>Moterys parlamente</i>
115 vyrų (86,1 proc.) ir 26 moterys (18,4 proc.)	111 (88,8 proc.) yra vyrai ir 14 (11,2 proc.) – moterys
Tik 3 iš 11 (27 proc.) Seimo komisijų pirmininkės yra moterys	Parlamento vicepirmininkė – moteris. Parlamente yra 12 komitetų, vieno iš jų – žmogaus teisių komiteto – pirmininkė yra moteris (8,3 proc.).
<i>Moterys Vyriausybėje</i>	<i>Moterys Vyriausybėje</i>
Dabartinėje Vyriausybėje – 2 moterys ministrės; ministrės, viceministrės, ministrų patarėjos sudaro apie 30 procentų	Nėra moterų ministrių nei viceministrių. Ministrų kabinete yra viena moteris, ji yra Valstybinio komiteto moterų, vaikų ir šeimos problemoms spręsti pirmininkė (2,5 proc.)

<i>Moterys vadovės</i>	<i>Moterys vadovės</i>
2010 m. moterys sudarė 41 proc. visų vadovų (teisės aktų leidėjų, vyresniųjų valstybės pareigūnų, įmonių, įstaigų, organizacijų ir kitų vadovų); 2011 m. pradžioje moterys sudarė 76 proc. karjeros, 60 proc. politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų, tačiau 69 proc. valstybės įstaigų vadovų – vyrai	Daugiausiai moterų yra Advokatų kolegijoje – 105 iš 700 narių. 615 moterų dirba Vidaus reikalų ministerijoje, iš jų 219 yra valstybės tarnautojos, 19 iš jų eina vadovaujančias pareigas. Valstybės tarnyboje padalinių vadovų vyrų yra 14,4 kartų daugiau nei vadovų moterų bei 9,3 kartus daugiau vyrų padalinių vadovų pavaduotojų
<i>Moterys tarptautinėse institucijose</i>	<i>Moterys tarptautinėse institucijose</i>
Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje iš 8 delegacijos narių 4 (50 proc.) yra moterys. 2009 m. į Europos Parlamentą išrinktos 3 (25 proc.) moterys ir 9 (75 proc.) vyrai	Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje iš 12 Azerbaidžano delegacijos narių 3 (25 proc.) yra moterys
<i>Seimo narių partinės afiliacijos ir sudėtis pagal lytį</i>	<i>Parlamento narių partinės afiliacijos ir sudėtis pagal lytį</i>
Lietuvoje 2008 m. rinkimuose išrinkti 144 Seimo nariai, iš jų 18 proc. moterų ir 82 proc. vyrų	Azerbaidžane 2010 m. rinkimuose išrinkta 125 parlamento nariai, iš jų 85 proc. vyrų ir 15 proc. moterų. Ankstesniuose 2005 m. rinkimuose išrinkta 11,2 proc. moterų
<i>Moterys vietos savivaldybių tarybose</i>	<i>Moterys vietos savivaldybių tarybose</i>
2011 m. į savivaldybių tarybas išrinktos 342 (22 proc.) moterys ir 1184 (78 proc.) vyrai. Savivaldybių sudėtis kinta lėtai, moterų – tarybos narių dalis nežymiai svyruoja apie penktadalį nuo pat 1995 m. rinkimų	Azerbaidžane į savivaldybių tarybas 2009 m. išrinkta 74 proc. vyrų ir 27 proc. moterų. Moterų dalyvavimas Azerbaidžane savivaldybių rinkimuose stipriai keičiasi teigiama linkme: ankstesnių kadencijų savivaldybių tarybose tebuvo 4 proc. moterų

* Lietuvos statistikos departamentas. *Moterys ir vyrai Lietuvoje 2010*. Vilnius, 2011, p. 5.

** Report on the monitoring of the implementation of Recommendation Rec (2003) 3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States on balanced participation of Women and Men in Political and Public Decision-making. Baku, 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-24]. <http://www.gender-az.org/alter_m/eng/COE_recommendations_decision_making_eng.pdf>.

Kaip matome iš statistinių duomenų, Lietuvos moterų padėtis pagal užimamas vadovaujančias pozicijas Vyriausybėje, valstybės tarnyboje, įvairiose organizacijose yra kur kas geresnė. Tai rodo, kad Lietuvoje silpnėjęs „stiklinių lubų“ fenomenas, trukdantis užimti vadovaujamas pareigas. Tačiau politinio atstovavimo atžvilgiu padėtis lyginamose šalyse panaši: moterys nepakankamai atstovaujamos nei Seime/parlamen-

te, nei savivaldybių tarybose. Moterų politinį dalyvavimą lemia šalies politinė kultūra, tradicijos, visuomenėje gajūs požiūriai į lyčių vaidmenis, pačių moterų nuomonė apie savo galimybes realizuoti save politikoje ar atstovauti tam tikrus lūkesčius reiškiančiai socialinei grupei¹⁹. Lietuvoje, kaip rodo 2009 m. Moterų informacijos centro pateikti tyrimo rezultatai²⁰, politikos svarba tiek moterų, tiek vyrų gyvenime nuolat mažėja. Tačiau Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje darosi vis palankesniu, žymiai mažėja žmonių, manančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje: taip manančių vyrų procentas sumažėjo nuo 31 iki 12 proc., moterų nuo 23 iki 5 proc. Tačiau didžiausia dalis moterų ir vyrų mano, kad moterys turėtų dalyvauti politikoje tiek pat, kiek dabar. Tie moterys ir vyrai, kurie mano, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, pagrindine kliūtimi moterims mato sunkumą suderinti darbo ir šeimos interesus: 2009 m. taip manė 57 proc. vyrų ir 58 proc. moterų²¹. Šidlauskienė aiškina moterų pasyvaus dalyvavimo politikoje priežastis. Jų pakankamai daug: kasdieniniai rūpesčiai ir laiko stoka (tenka laviruoti tarp šeimos pareigų vykdymo ir politinės karjeros kelio); politinio išsilavinimo stoka; lėšų stoka; prietariai ir stereotipai (įprasti tradiciniai lyčių vaidmenų modeliai, patriarchalinės pažiūros vis dar internalizuojami ir perduodami bei perkeliama į politinį gyvenimą); motyvacijos, asmeninio intereso stoka aktyviai politinei veiklai ir prastas politikos įvaizdis; politinės socializacijos stoka; vidinės partinių organizacijų kliūtys (moterys kandidatės diskriminuojamos, pateikiamos sąrašo pabaigoje); solidarumo tarp moterų stoka²².

Azerbaidžane CEDAW monitoringo rezultatai rodo, kad kas trečia moteris mano, jog „politika yra vyrų reikalas“, kitas trečdalis įsitikinusi, kad jos „negali išsakyti savo nuomonės“, tad tik likęs trečdalis mėgina dalyvauti politiniame gyvenime. Taip pat kas trečia moteris įsitikinusi, kad moteriai įmanoma būti socialiai aktyviai, bet tik su sąlyga, kad jos vyras tam pritaria. 46,5 proc. norinčių dalyvauti politinėje veikloje moterų nedalyvauja rinkimuose į vietos savivaldybes dėl to, kad negauna reikiamos dalyvauti rinkimuose finansinės paramos; 5,5 proc. – nes moterų dalyvavimas vietos savivaldoje yra kritikuojamas visuomenės; 21,3 proc. – nes moterys turi pernelyg daug darbų namų ūkyje; 27 proc. – nes nesugeba derinti darbo ir šeimos gyvenimo²³.

Kaip matome, pasyvaus moterų dalyvavimo priežastys labai panašios abiejose šalyse. Tačiau kaip rodo paskutinių parlamento rinkimų ir savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai, Azerbaidžane pastebimas ženklus moterų politinio aktyvumo padidėjimas. 2009 m. monitoringo rezultatai rodo, kad pagrindinė kliūtis moterų dalyvavimui sprendimų priėmimo procese yra ne tiek stereotipai, kiek kitos kliūtys, neleidžiančios mote-

19 Šidlauskienė, V. Moterų politinės socializacijos projekcijos savivaldos tarybų rinkimuose. *Lyčių studijos ir tyrimai*. 2009/7: 17–18.

20 *Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2009.

21 *Ibid.*, p. 19–23.

22 Šidlauskienė, V., *supra* note 21, p. 29–30.

23 *Monitoring of implementation of the Convention on Elimination of All Types of Discrimination Against Women (CEDAW) in Azerbaijan*. Baku: Public Union for Gender Equality and women's Initiatives, 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-20]. <http://www.gewi-az.org/eng/bulletin/alternative_report_CEDAW_GEWI_eng.pdf>.

rims iki galo įsitraukti į politinius procesus, visų pirma – atitinkamo išsilavinimo stoka ir darbų našta namuose²⁴. Vadinas, į šias sritis ir turėtų būti telkiamas didžiausias dėmesys ir pagalba moteriai šioje šalyje.

2.2. Padėtis švietimo sistemoje

Lyginami duomenys: Lietuvos statistikos departamento pateikti duomenys, 2010–2011 mokslo metų pradžia ir Azerbaidžano valstybinio statistikos komiteto pateikiami statistiniai duomenys 2009–2010 mokslo metais.

2 lentelė. Moterų dalis tarp besimokančiųjų Lietuvoje ir Azerbaidžane, proc.²⁵

Lietuvoje*	Azerbaidžane**
Moterys sudarė 53 proc. visų besimokančiųjų bendrojo lavinimo mokymosi įstaigose	Moterys sudarė 48,4 proc. visų besimokančiųjų bendrojo lavinimo mokymosi įstaigose
Aukštosiose mokyklose besimokančiųjų buvo 60 proc. merginų ir 40 proc. vaikinių	Aukštosiose mokyklose (įskaitant doktorantūros studijas) besimokančiųjų buvo 45 proc. merginų ir 55 proc. vaikinių***
Daugiausia merginų studijavo socialines paslaugas (91 proc.), psichologiją (84 proc.), sveikatos priežiūrą (79 proc.), pedagogiką ir humanitarinius mokslus (76 proc.), žurnalistiką (76 proc.), vaikinių – inžineriją (92 proc.), transporto paslaugas (91 proc.), kompiuteriją (86 proc.)	Daugiausiai merginų studijavo pedagogiką (91 proc.), sveikatos priežiūrą (86 proc.), plataus vartojimo prekių technologijas (84 proc.), gamtos mokslų ir technines specialybes (79 proc.), vaikinai – laivybą (99 proc.), technines ir komunalines paslaugas (97 proc.), energetiką (88), transporto paslaugas (87 proc.), geologiją ir mineralų apdirbimą (87 proc.)

* Lietuvos statistikos departamentas. *supra* note 19, p. 7.

** Azerbaidžano valstybinis statistikos komitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-27]. <<http://www.azstat.org/statinfo/education/en/index.shtml>>.

*** Tačiau reikia pasakyti, kad išsilavinimo lygis pasižymi dideliais netolygumais. Pvz., merginų, kilusių iš Yardimli, Lerik, Jalilabad ir Masalli rajonų (pietinė šalies dalis) skaičius universitetuose svyruoja nuo 8 iki 33 proc., tuo tarpu merginos, kilusios iš Zaqatala, Balaken ir Gakh rajonų (Šiaurės Vakarų regionas) sudaro 63–69 proc. visų studijuojančiųjų. *Monitoring of Implementation*, *supra* note 25, p. 26.

Pateiksime kitus statistinius duomenis, iliustruojančius moterų padėtį švietimo sistemoje abiejose šalyse.

Moterys švietimo sistemoje Lietuvoje²⁶

2010 m. Lietuvoje vidurinį ir aukštesnį už vidurinį išsilavinimą įgijo 90 proc. 20–24 metų amžiaus moterų ir 84 proc. šio amžiaus vyrų – tai vienas aukščiausių rodiklių Europos Sąjungoje. 66 proc. aukštasis mokyklas baigusiu absolventų – moterys.

24 Report on the monitoring of the implementation of Recommendation Rec (2003), *supra* note 20.

25 Visur pateikiami procentai nuo bendro besimokančiųjų asmenų skaičiaus.

26 Lietuvos statistikos departamentas, *supra* note 19, p. 7.

2009 m. pabaigoje daktaro mokslo laipsnį turėjo 4,2 tūkst. (44 proc.) moterų nuo bendro skaičiaus asmenų, įgijusių šį mokslinį laipsnį.

Dauguma (87 proc.) bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų – moterys. Kolegijose ir profesinio mokymo įstaigose moterys sudarė 68 proc. dėstytojų, universitetuose – 49 proc. Moterys, turinčios profesoriaus vardą, sudaro 19 proc. nuo bendro skaičiaus²⁷.

Moterys Azerbaidžano švietimo sistemoje

2010–2011 metais iš viso aukštosiose mokyklose. studijavo 140 241 studentas, iš jų 46 proc. moterų. Dauguma vyrų ir moterų įgyja vidurinį išsilavinimą, tačiau 10 000 populiacijai tenka tik 35 baigusieji aukštąjį mokslą asmenys²⁸.

Azerbaidžane, kaip ir Lietuvoje, didelę dalį universitetų dėstytojų sudaro moterys, tačiau jos užima žemesnes pareigas: moterys sudaro 74 proc. visų einančių asistento, 59 proc. lektorių, tik 33 proc. docentų ir 15 proc. profesorių pareigas. Iš viso aukštosiose mokyklose dirba 48 proc. moterų ir 52 proc. vyrų²⁹.

Apibendrinimas

Kaip matome iš statistinių duomenų, Azerbaidžane kur kas mažiau asmenų nei Lietuvoje įgyja aukštąjį išsimokslinimą. Lietuvoje aukštojo mokslo įstaigose mokosi kur kas daugiau merginų nei vaikų (60 : 40), Azerbaidžane atotrūkis tarp lyčių mažiau akivaizdus (45 : 55). Abiejose šalyse moterys linksta rinktis tradiciškai moteriškomis laikomas profesijas, tuo sudarydamos prielaidas profesinei segregacijai darbo rinkoje. Pagrindinė to priežastis – lyčių stereotipai, kurie pasireiškia dar mokyklose³⁰. Anot Purvaneckienės³¹, moksleiviai perima mokytojų stereotipus, kuriais tam tikrai lyčiai priskiriamos tam tikros savybės ir atitinkamai tada asmenys, turintys moteriškas stereotipines savybes, laikomi tinkamais aptarnaujančioms profesijoms ir subordinuotoms pareigoms, o asmenys su vyriškomis savybėmis tinka charizmatinėms profesijoms, gali būti aukšto lygio profesionalai ir eiti vadovaujančias pareigas. Moteriškų ir vyriškų profesijų stereotipai itin ryškūs ir Azerbaidžane³² (NHDR, 2007).

27 Panaši padėtis yra ir daugumoje kitų ES šalių. 2007 m. ES vidutiniškai 17 proc. moterų užėmė A lygmens pozicijas; Lietuvoje – 14 proc. *The figures 2009. Statistics and Indicators on Gender Equality in Science*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009, p. 76 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-30]. <http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/she_figures_2009_en.pdf>.

28 Azerbaidžano valstybinio statistikos komiteto leidinys [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.azstat.org/publications/azfigures/2011/en/007.shtml>>.

29 Azerbaidžano Valstybinis statistikos komitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.azstat.org/statinfo/education/en/index.shtml#>>.

30 Vilniaus ir Šiaulių universitetų mokslininkų 1999 m. atliktas tyrimas parodė, kad Lietuvos moksleivių ir mokytojų požiūris į moteriškas bei vyriškas savybes ir moteriškus bei vyriškus darbus yra aiškiai stereotipinis. Purvaneckienė, G. Mokslininkų karjera tiksluosiuose moksluose ir šeima: pasirinkimas ar dėmė? *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2008, p. 196.

31 *Ibid.*

32 *Monitoring of Implementation, supra* note 25.

Tiek Azerbaidžane, tiek Lietuvoje (kaip, beje, ir daugelyje ES šalių) moterų, turinčių profesoriaus vardą, yra daug mažiau nei vyrų, tačiau Lietuvoje vertikali profesinė segregacija aukštajame moksle kur kas mažesnė nei Azerbaidžane.

2.3. Moterų padėtis darbo rinkoje

Moterų padėčių darbo rinkoje vertinsime, remdamiesi trimis kriterijais: užimtumu, profesine segregacija ir pajamomis.

Azerbaidžanas

Užimtumas. Azerbaidžane, Valstybinio statistikos komiteto duomenimis³³, 2010 m. užimtuosius sudarė 48,5 proc. moterų ir 51,5 proc. vyrų. Moterų nedarbo lygis buvo didesnis nei vyrų ir sudarė 6,9 proc, vyrų nedarbo lygis – 4,4 proc (bendras nedarbo lygis buvo 6,1 proc.). 2012 m. paskelbto pranešimo duomenimis, nedarbo lygis 2012 m. pradžioje siekė tik 5,73 proc. 2008 m. duomenimis, 8 iš 15 pramonės šakų moterų darbo laiko trukmė per mėnesį buvo ilgesnė nei vyrų³⁴. Reikia pasakyti, kad oficialūs šalies nedarbo lygio duomenys gali būti klaidingi: Mammadov teigimu, užslėptas nedarbas šalyje yra vis dar nemažas³⁵; manoma, kad neoficialiai dirbančiųjų yra tiek pat, kiek dirbančių oficialiai³⁶, todėl užimtumo rodikliai neatspindi realios padėties darbo rinkoje. Tačiau statistika parodo šias tendencijas: moterys yra beveik taip pat užimtos kaip vyrai, tačiau jos tradiciškai dirba prastesnius ir žymiai prasčiau mokamus darbus, daugiausiai pramonės įmonėse. Moterys imasi bet kokio darbo, dažnai prastesnio, nei leistų jų išsilavinimas, jeigu reikia prisidėti prie šeimos išlaikymo. Vyrauja tendencija: išsilavinę vyrai įdarbinami lengviau nei neišsilavinę vyrai arba išsilavinusios moterys³⁷. Iš dalies tam turi įtakos šalyje dar gajus vyro – *šėimos maitintojo* – stereotipas, kurį palaiko ir darbdaviai: 36,1 proc. moterų ir 42,9 proc. vyrų mano, kad moteriai nebūtina dirbti, jeigu jos vyro gaunamų pajamų pakanka šeimai išlaikyti³⁸. Todėl prioritetas visuomet teikiamas vyrui. Moterų įsidarbinimą ap sunkina ir tai, kad šalyje nepaplitusios lanksčios užimtumo formos, kurios padėtų moterims derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus³⁹. Kita vertus, pastebima, kad išsilavinusios moterys įgijo daugiau ekonominių galimybių ir didesnę autonomijos potencialą, tapo mobilesnes⁴⁰.

33 Azerbaidžano valstybinis statistikos komitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <http://www.azstat.org/statinfo/labour/en/002_1.shtml>.

34 Wage indicator [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-27]. <<http://www.wageindicator.org/main/wageindicator-countries/country-report-azerbajian>>.

35 Official unemployment in Azerbaijan decreased by 0.24% [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-22]. <<http://contact.az/docs/2012/Economics&Finance/02222207en.htm>>.

36 Mammadov, S. *Employment policy in Azerbaijan*. Baku: Citizens' Labour Rights Protection League, 2008, p. 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-30]. <<http://clrp.az/upload/file/Employment%20policy%20in%20Azerbaijan.pdf>>.

37 *Monitoring of Implementation*, supra note 25, p. 24.

38 *Ibid.*, p. 26.

39 *Ibid.*, p. 14.

40 Heyat, F. Globalization and Changing Gender Norms in Azerbaijan. *International Feminist Journal of Politics*. 2006, 8(3): 394–412.

Profesinė segregacija. Azerbaidžane žmonės skirsto darbus į vyriškus ir moteriškus. UNDP tyrimo duomenimis⁴¹, tradiciškai moteriškomis profesijomis tiek vyrų, tiek moterų yra laikomos gydytojų, mokytojų ir kitos „lengvos“ profesijos, dažniausiai sveikatos apsaugos ir švietimo bei socialinių paslaugų sektoriuose, tuo tarpu „sunkūs“ darbai (pvz., darbas policijoje) laikomi vyriškais. 2010 m. Azerbaidžano valstybinio statistikos komiteto duomenimis, švietimo ir socialinių paslaugų sektoriuje dirbo 77 proc. moterų, švietimo srityje 67 proc. Vyrų statybų pramonėje sudarė 92 proc. darbuotojų, kasyboje – 87 proc., elektros, dujų, vandens tiekimo ir paskirstymo pramonėje – 82 proc., transporto, sandėliavimo, komunikacijų srityje – 80 proc., žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje – 80 proc, žvejyboje, žuvų veisime – 77 proc. Mažiausiai – 33 proc. vyrų dirbo švietimo sistemoje, 24 proc. – sveikatos ir socialinių paslaugų sektoriuje⁴².

Pajamos. Azerbaidžane padėtis gana prasta. Tai lemia didelė vertikali profesinė segregacija – tik maža dalis moterų užima vadovaujančias, o kartu ir geriau mokamas pareigas daugelyje užimtumo sektorių. 2002 m. duomenys rodo, kad net tuose sektoriuose, kur tradiciškai dominuoja moterys, – sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų; šiuose sektoriuose moterų dirba 5,6 kartus daugiau nei vyrų – moterų darbo užmokestis sudarė tik 54,4 proc. vyrų darbo užmokesčio. Taip yra todėl, kad moterys geriausiu atveju užima vidurinės grandies pozicijas, o aukščiausio lygmens pozicijas okupuoja vyrai. Panaši padėtis yra ir švietimo sektoriuje, kuriame dirba dvigubai daugiau moterų nei vyrų, tačiau jų atlyginimai sudaro 77,7 proc. vyrų atlyginimų⁴³. 2010 m. Azerbaidžano valstybinio statistikos komiteto duomenimis, per 8 metus padėtis truputį pagerėjo: vidutinis moterų mėnesinis darbo užmokestis siekė 58,5 proc. vyrų darbo užmokesčio⁴⁴.

Lietuva

Užimtumas. Kaip rodo Lietuvos statistikos departamento duomenys, 2010 m. 15–64 metų amžiaus moterų užimtumo lygis buvo didesnis nei vyrų ir sudarė 59 proc., vyrų – 57 proc. Moterų darbo jėgos aktyvumo lygis – 69 proc., vyrų – 72 proc. Ne visą darbo dieną dirbo 9 proc. visų dirbančių moterų ir 7 proc. vyrų. Moterų nedarbo lygis mažesnis nei vyrų ir sudarė 14,4 proc., vyrų – 21,2 proc.⁴⁵ (bendras nedarbo lygis 2010 m. buvo 17,8 proc., 2011 m. 15,4 proc.⁴⁶).

Profesinė segregacija. Lietuvos darbo rinkai taip pat vis dar būdingas susiskirstymas į vyriškus ir moteriškus darbus. Brazienė et al.⁴⁷ analizavo paskutiniųjų 10 metų

41 Heyat, F., *supra* note 40, p. 22.

42 Azerbaidžano valstybinis statistikos komitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <http://www.azstat.org/statinfo/labour/en/002_1.shtml>.

43 Asian Development Bank. *Country gender assessment. Azerbaijan*. East and Central Asia Regional Department and Regional and Sustainable Development Department. December 2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.adb.org/Documents/Reports/Country-Gender-Assessments/cga-aze.pdf>>.

44 Azerbaidžano Valstybinis statistikos komitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <http://www.azstat.org/statinfo/labour/en/009_1.shtml>.

45 Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos Statistikos metraštis, 2011*. Vilnius, 2011, p. 126.

46 Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-26]. <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2669&PHPSESSID=>>>.

47 Brazienė, R., et al., cit. Guščinskienė, J.; Čiburienė, J. Darbo rinka Lietuvoje: moterų ir vyrų padėtis. *Verslas, vadyba ir studijos*. Vilnius: VGTU, 2009, p. 276.

moterų ir vyrų užimtumo duomenis pagal ekonomines veiklos rūšis ir nustatė, kad faktiškai išliko tokio pat lygmens ar net pagilėjo horizontali darbo rinkos segregacija. Pagrindine moterų veiklos sritimi išlieka sveikatos priežiūra ir socialinis darbas (2007 m. jos sudarė 85,5 proc., 2002 m. – 85,1 proc., 1998 m. – 82,3 proc.) bei švietimas (2007 m. moterys sudarė 81,9 proc., 2002 m. – 78,6 proc., 1998 m. – 76,2 proc.). Nors kasybos, elektros, dujų ir vandens tiekimo, statybos, transporto ir sandėliavimo bei ryšių veiklos srityse daugumą darbuotojų sudaro vyrai, į šias sritis moterys žengia vis sparčiau⁴⁸. Moterys sudaro daugiau nei 67 proc. valstybinio sektoriaus darbuotojų, tačiau moterys šiame sektoriuje vis dar diskriminuojamos. Tuo tarpu privatus sektorius vis dar laikomas vyriškąja sritimi⁴⁹. Lėtesnės privataus sektoriaus feminizacijos priežastys susijusios su tuo, kad vadinamosios „moteriškosios“ ūkio šakos (švietimas, sveikata ir pan.) išlieka valstybinio sektoriaus dalimi, o „vyriškosios“ ūkio šakos, vykdančios ūkio restruktūrizaciją, privatizuojamos⁵⁰.

Pajamos. 2010 m. Lietuvos moterų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis sudarė 81 proc. vyrų vidutinio darbo užmokesčio (skirtumas 19 proc.), kas yra aukščiau nei ES vidurkis: vidutiniškai ES šalyse moterų darbo užmokestis sudaro 73 proc. vyrų darbo užmokesčio (skirtumas 27 proc.). Darbo užmokesčio atotrūkis privačiame sektoriuje buvo didesnis negu valstybiniame sektoriuje ir sudarė 21 proc., valstybiniame sektoriuje –13 proc. Didžiausias moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis buvo finansinėje ir draudimo veikloje (45 proc.) ir apdirbamojoje gamyboje (32 proc.)⁵¹.

Palyginimas. Abiejose šalyse pastebima panašumų. *Pirma*, moterys, lyginant su vyrais, abiejose šalyse pasižymi santykinai aukštu užimtumo lygiu. Tai galima sieti su ekonomine situacija šalyse. Azerbaidžane skurdo lygis dar 1999 m. buvo 60 proc.⁵², 2010 m. – 15,8 proc.⁵³ gyventojų buvo laikomi gyvenančiais žemiau skurdo ribos. Ekonominio sunkmečio laikotarpiu daugelis moterų buvo priverstos imtis bet kokio darbo, kad tik jų šeimos išgyventų⁵⁴. Lietuvoje nuo 2005 m. skurdo rizikos lygis beveik nesikeičia ir siekia apie 20,5 proc. visų gyventojų⁵⁵. Moterų užimtumas Lietuvoje (20–54 m. amžiaus grupėje) lyginant su visomis ES šalimis, yra didesnis nei vyrų⁵⁶, kas, tikėtina, yra atsakas į ekonominę krizę. Moterys yra įpratusios tempti didesnę naštą, jos jaučiasi atsakingos už vaikų išlaikymą ir nepasikliauja vien vyrais (jų nedarbo lygis yra aukštesnis nei moterų Lietuvoje).

48 Brazienė, R., *et. al.*, *supra* note 47.

49 Dromantaitė-Stancikienė, A.; Gineitienė, Z. Moterų padėtis Lietuvoje, siekiant karjeros. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 4(8): 76.

50 Guščinskienė, J., *supra* note 52.

51 Lietuvos statistikos departamentas, *supra* note 19, p. 63–64.

52 Index Mundi [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-29]. <<http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=aj&v=69>>.

53 Rural poverty portal [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-23]. <<http://operations.ifad.org/web/guest/country/statistics/tags/azerbaidzhan>>.

54 *Monitoring of Implementation*, *supra* note 25.

55 Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1333>>.

56 IQ. The Economist [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-24]. <<http://iq.lt/ekonomika-ir-verslas/moterys-dominuoja-tik-lietuvos-darbo-rinkoje/>>.

Antra, abiejose šalyse matome didelę horizontalią (Azerbaidžane – ir vertikalią) profesinę segregaciją. Azerbaidžano moterų sutelktumą tradiciškai moteriškoms laikomose profesijose pagrindžia UNDP 2007 m. tyrimo duomenys: daugiau nei 50 proc. vyrų mano, jog idealus darbas moteriai turi suteikti galimybę atlikti jos pareigas namų ūkyje, todėl moterys renkasi tokias profesijas, kurios leidžia joms lengviau derinti profesinį ir šeimyninį gyvenimą. Be to, vyrams laisvo nuo darbo laiko kiekis nėra svarbus, kadangi, kaip rodo tyrimai, moterys vidutiniškai 3,7 karto daugiau laiko skiria namų ūkio darbams nei vyrai⁵⁷. Ši priežastis, nors gerokai mažiau, bet aktuali ir Lietuvoje: Lietuvos statistikos departamento 2003 m. atlikti laiko panaudojimo tyrimai rodo, kad moterys Lietuvoje per parą namų ūkio ir šeimos priežiūros darbams skiria dvi valandas daugiau nei vyrai⁵⁸. Galimybė tai pakeisti – taikyti valstybės lygiu įvairias priemones, kurios padėtų įtraukti vyrus į globos praktinių ir emocinių darbų atlikimą, plėtojant švietimą lyčių klausimais, psichologinės paramos partneriams paslaugas, įgyvendinant švietimo programas, kaip tai yra daugelyje senųjų gerovės valstybių⁵⁹. Kita vertus, nemenką vaidmenį atlieka stereotipai, dėl kurių moterys nesirenka tradiciškai „vyriškų“ profesijų, ypačiai Azerbaidžane. Lietuvoje šiek tiek teigiamų poslinkių pastebima – moterys labiau veržiasi į tradicines vyrų profesijas. Tačiau, anot Kanopienės, daugelyje šalių, nepaisant visuomeninės santvarkos ir ūkio ypatumų, lyčių specializacija mokamo darbo sferoje glaudžiai susijusi su jų tradiciniais vaidmenimis visuomenėje ir šeimoje: moterys visur vyrauja aptarnavimo, socialinių paslaugų sferoje, vyrai – industriniame sektoriuje⁶⁰, todėl išlieka vyrų ir moterų atlyginimų skirtumai (tradiciškai vyriškos profesijos yra ir geriau apmokamos).

Išvados ir pasiūlymai

1. Vertinant sovietmečio laikotarpio paveldą, galima išskirti tokią įtaką moterims: buvo sumažintas neraštingumas, padidėjo moterų dalyvavimas darbo rinkoje, tačiau politinis dalyvavimas ir sprendimų priėmimas išliko vyrų prerogatyva, o moteris buvo skatinama laikyti „tris kampus“: būti žmona, darbuotoja, motina. Šios tendencijos pastebimos ir dabar, tačiau tiriamose šalyse reiškiasi skirtingu stiprumu.

2. Abi šalys formaliai įtvirtino lyčių lygybės nuostatas įstatymuose, ir nors Lietuvoje moterų padėtis daug geresnė nei Azerbaidžane, vis dėlto abiejose šalyse egzistuoja lyčių padėčių skirtumai tiek dalyvavimo politiniame gyvenime, tiek padėties darbo rinkoje ir švietimo srityje aspektais. Moterų nelygi su vyrais padėtis abiejose šalyse sietina su visuomenės patriarchalinių nuostatų įtaka, tebevyraujančiais lyčių

57 *Monitoring of Implementation, supra* note 25.

58 Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=916>>.

59 Maslauskaitė, A. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje, 2004. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2004/3: 49.

60 Kanopienė, V. *Lietuvos moterų padėtis darbo rinkoje. Moterys Lietuvoje*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2000, p. 70.

vaidmenų stereotipais, darbo ir šeimos derinimo problemomis, tačiau Azerbaidžane minėtų nuostatų įtaka stipresnė, o Lietuvoje pereita prie labiau egalitarinio moterų ir vyrų santykių modelio.

3. Moterų politinis dalyvavimas parlamento/Seimo, vietos savivaldybių rinkimuose išlieka santykinai žemas abiejose šalyse. Lietuvoje padėtis išlieka stabili jau kone du dešimtmečius, tuo tarpu Azerbaidžano moterys reikšmingai pagerino savo pozicijas ir pastaraisiais metais pasiekė tą patį politinio dalyvavimo lygį, kaip ir moterys Lietuvoje. Tikėtina, kad tai lyčių lygybės politikos sėkmingo įgyvendinimo, visuomenės švietimo, NVO pastangų pasekmė. Moterys abiejose šalyse dar vis nepakankamai aktyviai dalyvauja politinėje veikloje dėl kelių bendrų priežasčių: visuomenės nuostatų, kad politika yra labiau „vyrų reikalas“, sunkumų derinant politinę veiklą ir šeimyninį gyvenimą, atitinkamo išsilavinimo stokos.

4. Lietuvos moterys yra žymiai geriau atstovaujamos valstybės valdymo organuose, tarptautinėse institucijose, valstybės tarnyboje, įvairiose organizacijose. Azerbaidžaniečių moterų menką atstovavimą minėtose srityse lemia vyrų dominavimas politinėse struktūrose, tebesitęsianti moterų diskriminacija priimant sprendimus. Visa tai siejama su stipresnėmis patriarchalinėmis nuostatomis Azerbaidžane.

5. Moterų padėtis švietimo sistemoje abiejose šalyse panaši tuo atžvilgiu, kad abiejose šalyse moterys studijoms renkasi tradiciškai „moteriškas“ profesijas, vyrai – „vyriškas“, tuo sudarydami sąlygas horizontaliai profesinei segregacijai stiprėti. Tai lemia visuomenėje vyraujantys stereotipai, kokios profesijos labiau tinka vyrams, kokios moterims. Tačiau apskritai moterų padėtis švietimo sistemoje Lietuvoje yra daug geresnė: čia daugiau merginų baigia aukštąjį mokslą, siekia mokslinių laipsnių, o dirbančios švietimo sistemoje Lietuvos moterys užima aukštesnes pozicijas. Azerbaidžane tuo tarpu labai ryškus „stiklinių lubų“ fenomenas, didinantis vertikalią segregaciją visose profesinėse srityse, net ir švietime, kur moterų dirba daugiausiai.

6. Moterų padėtis darbo rinkoje abiejose šalyse pasižymi santykinai aukštu moterų užimtumo lygiu (lyginant su užimtais vyrais) bei didele horizontalia profesine segregacija. Moterų užimtumo lygį abiejose šalyse iš dalies sietume su ekonominės situacijos nulemta būtinybe prisidėti prie šeimos išlaikymo. Kita vertus, Lietuvos moterims darbas yra ir savirealizacijos sfera, o šeima – mažesnė kliūtis dirbant ir siekiant profesinės karjeros, tuo tarpu Azerbaidžano moterų darbinė veikla gerokai labiau apribota patriarchalinių visuomenės nuostatų: vyrai mano privalantys išlaikyti šeimą ir, jeigu jų pajamų pakanka, moterys neprivalo dirbti; moterims sunkiau nei vyrams susirasti jų kvalifikaciją atitinkantį ir gerai mokamą darbą; joms tenka didžiulė nemokamo darbo namuose našta.

7. Horizontali profesinė segregacija – universalus visoms šalims reiškinys, sudarantis prielaidas vyrų ir moterų atlyginimų skirtumams atsirasti. Tačiau Lietuvoje pastebimi teigiami pokyčiai: moterys jau ima skverbtis ir į tradiciškai vyriškas darbo sritis, o atlyginimų atotrūkis joje mažiausias ES. Tuo tarpu Azerbaidžane horizontali profesinė segregacija yra lydima ir vertikaliosios, todėl moterims yra ypatingai sunku siekti profesinės karjeros.

8. Abi šalys išsilaisvino iš sovietinės priespaudos tuo pačiu laikotarpiu, abi šalys įtvirtino lyčių lygybės nuostatas *de jure*, bet per du nepriklausomybės dešimtmečius

Lietuvos moterys išsikovojo gana neblogą padėtį straipsnyje analizuotose visuomenės gyvenimo srityse, o Azerbaidžane tik išsilavinusios moterys įgijo daugiau ekonominių galimybių ir didesnę autonomijos potencialą bei tapo mobilesnes, tačiau daugumos kitų moterų padėtis reikšmingai nepasikeitė. Tikėtina, kad lyčių lygybės nuostatų įdiegimą Azerbaidžane apsunkina šios šalies religinių ir kultūrinių tradicijų ypatumai, todėl ateityje būtų tikslinga atlikti mokslinį tyrimą, skirtą būtent šių aspektų analizei.

9. Siekiant pagerinti moterų padėtį abiejose šalyse, tikslinga didelį dėmesį skirti švietimui lyčių klausimais (skatinti geresnį lyčių lygybės suvokimą) bei specialioms valstybės lygiu taikomoms priemonėms, skatinančioms lygias moterų ir vyrų galimybes. Darbo rinkoje tikslinga plačiau taikyti lanksčias užimtumo formas, gerinti vaikų priežiūros paslaugas, socialines paslaugas globojamiems šeimos nariams, tuo sumažinant moterų darbo krūvį namuose. Politinį dalyvavimą padidintų politinė socializacija, vykdoma jau mokyklose, neformaliame švietime, taip pat lyčių kvotų sistemos taikymas politiniame atstovavime.

Literatūra

- Aidukaitė, J. Welfare reforms in Central and Eastern Europe: a new type of welfare regime? *Ekonomika* 2010, 89(4): 7–24.
- Asian Development Bank. *Country gender assessment. Azerbaijan*. East and Central Asia Regional Department and Regional and Sustainable Development Department. December 2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.adb.org/Documents/Reports/Country-Gender-Assessments/cga-aze.pdf>>.
- Asociacijos LITDEA ir jos narių veikla vystomojo bendradarbiavimo ir vystomojo švietimo veikloje [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-25]. <<http://www.litdea.eu/lt/veikla/0/21/siuolaikiniu-didaktiku-centras>>.
- Azerbaidžano valstybinis statistikos komitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <www.azstat.org>.
- Azerbaijan Human Development Report 2007. *Gender Attitudes In Azerbaijan: Trends And Challenges* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-29]. <<http://www.Un-Az.Org/Doc/Nhdr-2007gendereng.Pdf>>.
- Compendium. Cultural policies and trends in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-10]. <<http://www.culturalpolicies.net/web/azerbaijan.php?aid=4210>>.
- Contact.az. Official unemployment in Azerbaijan decreased by 0.24% [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-23]. <<http://contact.az/docs/2012/Economics&Finance/02222207en.htm>>.
- Dokumentų, reglamentuojančių lyčių lygybę ir nediskriminavimą dėl lyties, analizė*. UAB „Training expert group“. „Švietimo įstaigų darbuotojų administravimo mokymai“, 2010 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-25]. <<http://www.ppps.lt/media/file/projektui%20lyciu%20lygybe.pdf>>.
- Dromantaitė-Stancikienė, A.; Gineitienė, Z. Moterų padėtis Lietuvoje, siekiant karjeros. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 4(8): 69–88.
- Guščinskienė, J.; Čiburienė, J. Darbo rinka Lietuvoje: moterų ir vyrų padėtis. *Verslas, vadyba ir studijos*. Vilnius: VGTU, 2009.
- Hausmann, R.; Tyson, L. D.; Zahidi, S. *The Global Gender Gap Report 2011*. World Economic Forum. 1 November 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-2011/>>.
- Heyat, F. H. *Azeri Women in Transition. Women in Soviet and Post-Soviet Azerbaijan*. London, New York: Routledge Curzon, 2002.

- Heyat, F. Globalization and Changing Gender Norms in Azerbaijan. *International Feminist Journal of Politics*. 2006, 8(3): 394–412.
- Index Mundi [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-29]. <<http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=aj&v=69>>.
- IQ. *The Economist* svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-24]. <<http://iq.lt/ekonomika-ir-verslas/moterys-dominuoja-tik-lietuvos-darbo-rinkoje/>>.
- Juraitė, K.; Zdanevičius, A. Lyčių lygybės vertinimai ir Lietuvos viešojo nuomonė. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2004/3: 95–109.
- Kanopienė, V. *Lietuvos moterų padėtis darbo rinkoje. Moterys Lietuvoje*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2000.
- Lietuvos inovacijų centro svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-20]. <http://www.inovacijos.lt/lt/naujiena/id/azerbaidzanas_siekia_plesti_bendradarbiavima_su_lietuva_aukstojo_mokslo_srityje_/tp/naujienos/>.
- Lietuvos Respublikos Seimo Ryšių su visuomene skyriaus pranešimas, 2011-06-17 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-20]. <<http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/06/17/62175>>.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *Lietuvos ryšiai su Azerbaidžano Respublika* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-15]. <<http://www.urm.lt/index.php?344320925>>.
- Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://www.stat.gov.lt/lt/>>.
- Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos statistikos metraštis, 2011*. Vilnius, 2011.
- Lietuvos statistikos departamentas. *Moterys ir vyrai Lietuvoje 2010*. Vilnius, 2011.
- Lygių galimybių kontrolieriaus ataskaita 2010 m.* Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-10]. <www.lygybe.lt/assets/LGKT%20ataskaita%202010.doc>.
- Mammadov, S. *Employment policy in Azerbaijan*. Baku: Citizens' Labour Rights Protection League, 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-30]. <<http://clrpl.az/upload/file/Employment%20policy%20in%20Azerbaijan.pdf>>.
- Marcinkevičienė, D. *Lietuvių šeimos ideologijos: nuo 19 a. tradicijos ir nacionalizmo iki sovietinės šeimos politikos 1940–1970 m.* Habilitacijos procedūrai teikiamų darbų apžvalga. Vilnius: VU, 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-29]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090409_090031-09389/DS.005.0.01.ETD>.
- Maslauskaitė, A. Lytis, globa ir kultūriniai georovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje, 2004. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2004/3: 39–51 (teminis numeris).
- Matonytė, I. Politinio atstovavimo galimybių plėtra? Lietuvos parlamentarų požiūrio į moterų kvotas analizė. *Parlamento studijos*. 2011, 10 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-24]. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_politika_1.htm>.
- Monitoring of implementation of the Convention on Elimination of All Types of Discrimination Against Women (CEDAW) in Azerbaijan*. Public Union for Gender Equality and women's Initiatives. Baku, 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-20]. <http://www.gewi-az.org/eng/bulletin/alternative_report_CEDAW_GEWI_eng.pdf>.
- Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2009.
- Najafzadeh, M.; Mennerick, L. A. Gender and Social Entrepreneurship in Societies in Transition: the Case of Azerbaijan. *Journal of Third World Studies*. 2003, XX(2): 31–48.
- National Human Development Report (NHDR) 2007. *Gender Attitudes in Azerbaijan* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-28]. <<http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/euro-pethesis/azerbaijan/name,3325,en.html>>.
- Pascall, G.; Manning, N. Gender and social policy: comparing welfare states in Central and Eastern Europe and the former Soviet

- Union. *Journal of European Social Policy*. 2000, 10(3): 240–266.
- Pruskus, V. Išsilavinimas kaip vertybė: moki-
nių, mokytojų ir tėvų požiūris. *Santalka. Fi-
lologija. Edukologija*. 2008, 16(4).
- Purvaneckas, A.; Purvaneckienė, G. *Moteris
Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų
analizė*. Vilnius: Danielius, 2001.
- Purvaneckienė, G. Mokslininkų karjera tiks-
liuosiuose moksluose ir šeima: pasirinki-
mas ar dermė? *Acta Paedagogica Vilnensia*.
2008: 192–207.
- Reingardienė, J. *Europos lyčių lygybės strate-
gija: kintančios lyčių politikos privalumai
ir grėsmės*, 2004 [interaktyvus]. [žiūrėta
2012-02-29]. <[http://www.gap.lt/main.php/
id/766/lang/1](http://www.gap.lt/main.php/id/766/lang/1)>.
- Report on the monitoring of the implementation
of Recommendation Rec (2003) 3 of the
Committee of Ministers of the Council of
Europe to Member States on balanced
participation of Women and Men in Political
and Public Decision-making*. Baku: Public
Union for Gender Equality and Women's
Initiatives 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta
2012-02-24]. <[http://www.gender-az.org/
alter_m/eng/COE_recommendations_
decision_making_eng.pdf](http://www.gender-az.org/alter_m/eng/COE_recommendations_
decision_making_eng.pdf)>.
- Rural poverty portal [interaktyvus]. [žiūrėta
2012-02-23]. <[http://operations.ifad.org/
web/guest/country/statistics/tags/azerbai-
jan](http://operations.ifad.org/web/guest/country/statistics/tags/azerbai-
jan)>.
- She figures 2009. Statistics and Indicators on
Gender Equality in Science*. Luxembourg:
Publications Office of the European Union,
2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-30].
<[http://ec.europa.eu/research/science-so-
ciety/document_library/pdf_06/she_figu-
res_2009_en.pdf](http://ec.europa.eu/research/science-so-
ciety/document_library/pdf_06/she_figu-
res_2009_en.pdf)>.
- Šidlauskienė, V. Moterų politinės socializacijos
projekcijos savivaldos tarybų rinkimuose.
Lyčių studijos ir tyrimai. 2009/7: 17–33.

THE STATUS OF WOMEN IN AZERBAIJAN AND LITHUANIA: THE ASPECT OF GENDER EQUALITY

Svajonė Mikėnė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The aim of this article is to analyse and to compare the present situation of women in Azerbaijan and Lithuania in the most important spheres of societal life: politics, education, and labour market. The article reviews legal means, ensuring gender equality de jure, statistical data and societal attitudes' surveys. The choice of countries is based on a few criteria: 1) joint experience of the Soviet era and the levelling impact of Soviet policy, ideology; 2) the same duration of the transition period which is characterised by the same peculiarities: shift from a totalitarian system to democratic regime, from centralized to market economy, from strictly regulated norms of freedom to consolidation of human rights (including gender equality); 3) the same meaning of gender equality as an inseparable part of human rights; 4) ten years of both countries actively cooperating in politics, economics, education, which, hopefully, will have a positive impact on embodying gender equality policy in Azerbaijan. However, it should be mentioned, that all countries of the post-soviet bloc have social, economic, cultural, religious differences, therefore one cannot eliminate the influence of cultural traditions and norms for the status of women in the two countries.*

The results of the research show that political participation of women in both analysed countries is relatively low due to social attitudes and difficulties experienced in reconciling political activities with family life and lack of education. Participation of women in the labour market in both countries is characterised by high level of employment and deep horizontal professional segregation. The high level of employment of women is partially related to the necessity determined by the economical situation to contribute to the family's maintenance. Though, for Lithuanian women jobs are also a sphere of self-realization, but the family is a smaller obstacle for participation in the labour market and for making a professional career. In Lithuania professional segregation is much lower. The article comes to the conclusion that existing differences of the status of gender in both countries are related to the influence of patriarchal attitudes, still prevailing gender role stereotypes and practical problems of reconciling work and family life. The better status of Lithuanian women in all the analysed spheres, first of all, is related to the weaker expression of the above-mentioned attitudes and stereotypes. The investigation shows that the main obstacles which impede implementation of gender equality in practice lie in Islamic cultural traditions, which are more favourable for the prevalence of patriarchal attitudes. In order to improve the status of women, it is suggested that more attention be given to education on gender equality and to special means applied at the national level, inducing equal opportunities for both genders.

Keywords: *gender equality, women participation in politics, education, labour market, patriarchal attitudes, Lithuania, Azerbaijan.*

Svajonė Mikėnė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Socialinės politikos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: lanksčios užimtumo formos, lyčių studijos, socialinė kaita ir globalizacija.

Svajonė Mikėnė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, Department of Social Policy, Associate Professor. Research interests: flexible labour forms, gender studies, social changes and globalization.